

ДОСЛІДЖЕННЯ ХАОТИЧНОЇ ДИНАМІКИ КОЛИВАНЬ НАПРУГИ ГЕНЕРАТОРА ДЕТЕРМІНОВАНОГО ХАОСУ ЗА СХЕМОЮ КОЛПІТЦА

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено динаміку коливань напруги генератора детермінованого хаосу за схемою Колпітца з симетричним живленням. Побудовано дослідний зразок і отримано результати експериментальних досліджень засобами віртуальної лабораторії NI Multisim 10.1. Отримані осцилограми та амплітудно-частотні спектри коливань генерованої хаотичної напруги та фазовий портрет генератора.

Ключові слова: детермінований хаос, генератор Колпітца, математична модель, фазовий портрет.

Abstract

The dynamics of voltage oscillations of the deterministic chaos oscillator based on a Colpitts scheme with symmetric power supply is investigated. A prototype was constructed and experimental research results obtained using virtual laboratory NI Multisim 10.1. Obtained oscillograms and amplitude-frequency oscillation spectra of generated chaotic voltage and phase portrait of the oscillator.

Keywords: deterministic chaos, Colpitts oscillator, mathematical model, phase portrait.

Вступ

Сучасним напрямком в інфокомунікаційних системах є практичне застосування генераторів детермінованого для підвищення завадостійкості та конфіденційності повідомлень [1, 2]. Найбільшого поширення на практиці отримав генератор детермінованого хаосу за схемою Колпітца [3, 4].

Метою роботи є дослідження динамічних процесів у генераторі детермінованого хаосу за схемою Колпітца з симетричним живленням.

Результати дослідження

Електрична схема генератора Колпітца в програмі NI Multisim 10.1 наведена на рис. 1,а [5].

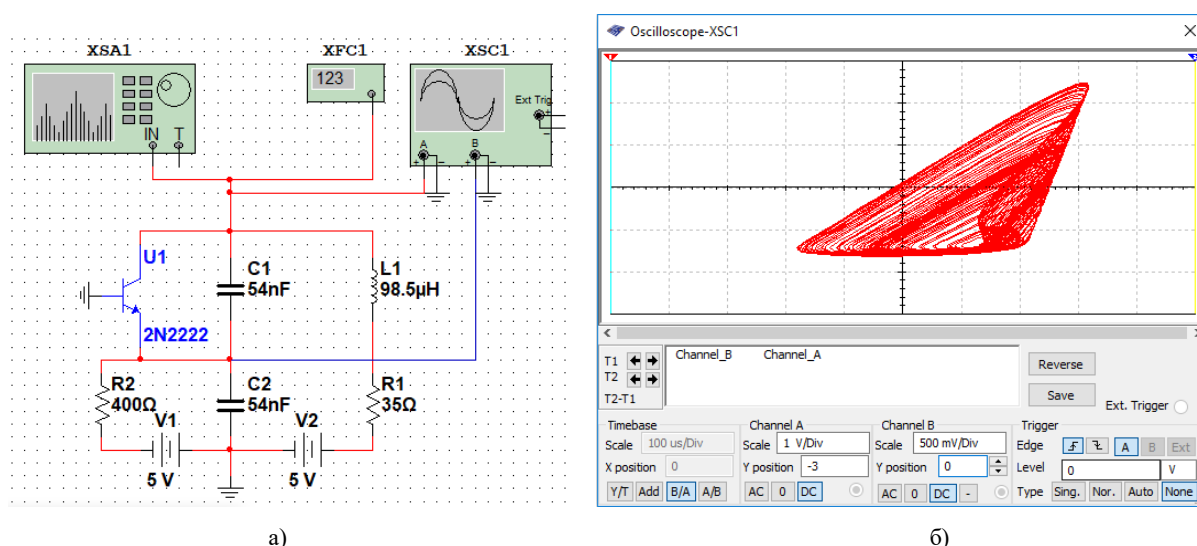

Рис. 1. Електрична схема генератора детермінованого хаосу Колпітца в програмі National Instruments Multisim 10.1 з підключенням вимірювальним обладнанням (а) та експериментально отриманий його фазовий портрет (б)

Основна частота генерованого сигналу визначається параметрами реактивних елементів схеми на рис.1,а [6]

$$\omega_0 = \frac{1}{\sqrt{L \frac{C_1 C_2}{C_1 + C_2}}} \quad (1)$$

Скорочена система рівнянь Кірхгофа для схеми генератора Колпітца із симетричним живленням має вигляд [6, 7]:

$$\begin{cases} C_1 \frac{dV_{CE}}{dt} = I_L - I_C, \\ C_2 \frac{dV_{BE}}{dt} = -\left(\frac{V_E + V_{BE}}{R_E} + I_L + I_B \right), \\ L \frac{dI_L}{dt} = V_C - V_{CE} + V_{BE} - I_L R_L, \end{cases} \quad (2)$$

де V_{CE}, V_{BE} – напруги колектор-емітер і база-емітер; I_L, I_C, I_B – струми індуктивності, колектора і бази біполярного транзистора.

У режимі великого сигналу модель біполярного транзистора зводять до вигляду [6, 7]:

$$I_C = \beta I_B, \quad I_B = \begin{cases} 0, & \text{якщо } V_{BE} \leq V_0, \\ (V_{BE} - V_0)/R_1, & \text{якщо } V_{BE} > V_0, \end{cases} \quad (3)$$

де V_0 – порогова напруга емітерного р-п переходу; R_1 – опір емітерного р-п переходу в режимі малого сигналу; β – коефіцієнт підсилення біполярного транзистора по струму.

Математична модель одностранзисторного генератора Колпітца із симетричним живленням у фізичних змінних (не нормованих) має вигляд [6, 7]

$$\begin{cases} \frac{dx_1}{dt} = \frac{1}{C_{1екв}} x_3 - \frac{\beta}{C_{1екв}} h(x_2), \\ \frac{dx_2}{dt} = -\frac{1}{C_{2екв} R_E} x_2 - \frac{V_E}{R_E C_{2екв}} - \frac{1}{C_{2екв}} x_3 - \frac{1}{C_{2екв}} h(x_2), \\ \frac{dx_3}{dt} = \frac{V_K}{L} - \frac{1}{L} x_1 + \frac{1}{L} x_2 - \frac{R_L}{L} x_3, \end{cases} \quad (4)$$

де $V_{CE} = x_1, V_{BE} = x_2$ та $I_L = x_3$. Результати математичного моделювання наведені на рис. 2 [8].

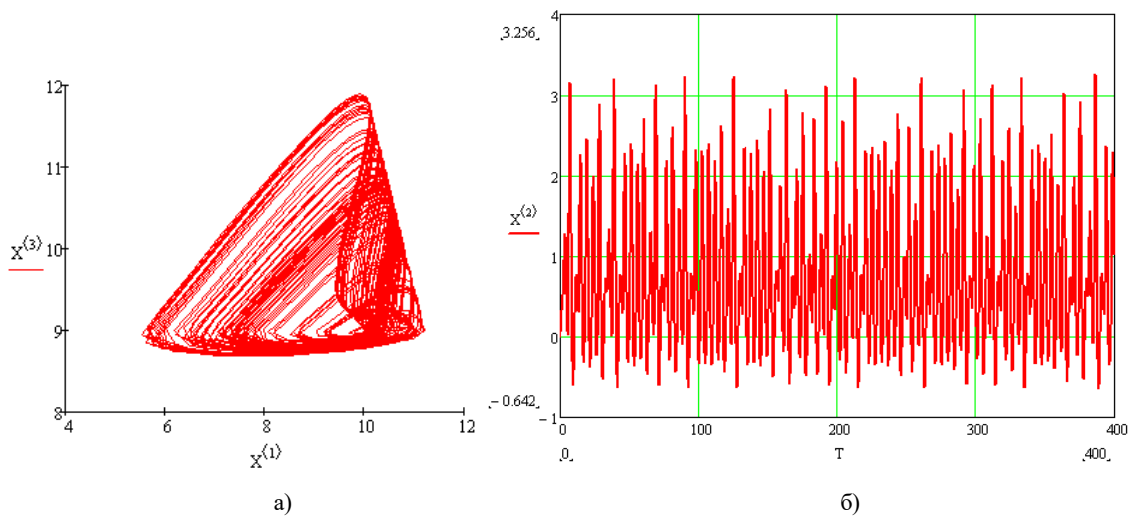

Рис. 2. Результати математичного моделювання хаотичної динаміки генератора Колпітца: фазовий портрет у площині напруг конденсаторів C1-C2 (а) та часова діаграма в нормованому часі хаотичної напруги на конденсаторі C2

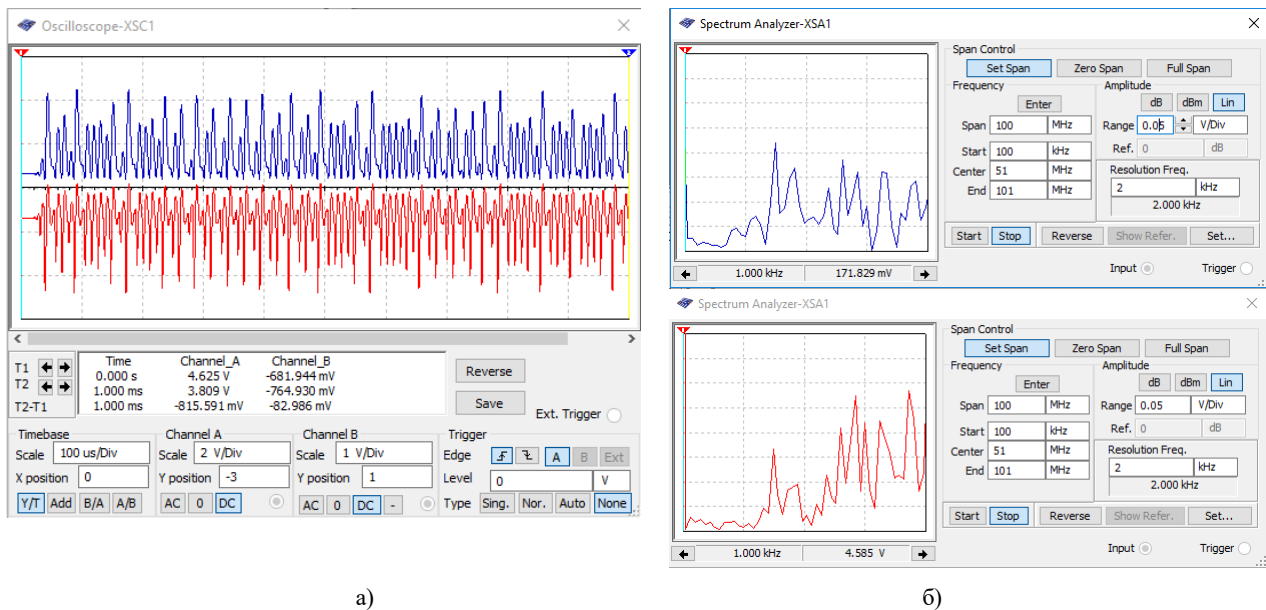

Рис. 3. Результати експериментальних досліджень вимірювальними засобами National Instruments Multisim 10.1: осцилограми генерованих хаотичних напруг на конденсаторах C1 (червоний) і C2 (синій) (а) та їх амплітудно-частотні спектри (б)

Висновки

У роботі наведено результати дослідження хаотичної динаміки генератора за схемою Колпітца з симетричним живленням: чисельного математичного моделювання та експериментального дослідження засобами віртуальної лабораторії National Instruments Multisim 10.1. Висока збіжність отриманих результатів підтверджує адекватність математичної моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитриев А. С., Панас А. И. Динамический хаос : Новые носители информации для систем связи. Москва: Физматлит, 2002. 251 с.
2. Залогин Н. Н., Кислов В. В. Широкополосные хаотические сигналы в радиотехнических и информационных системах. Москва: Радиотехника, 2006. 205 с.
3. Семенов А. О. Транзисторні генератори детермінованого хаосу для засобів прихованої передачі інформації. *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*. 2016. №2 (55). С. 62–67.
4. Andriy Semenov. Reviewing the Mathematical Models and Electrical Circuits of Deterministic Chaos Transistor Oscillators. *2016 International Siberian Conference on Control and Communications (SIBCON). Proceedings*. Moscow, Russia, May 12–14, 2016. P. 1–6. DOI: [10.1109/SIBCON.2016.7491758](https://doi.org/10.1109/SIBCON.2016.7491758)
5. Кузнецов С.П. Простые электронные генераторы хаоса и их схемотехническое моделирование. *Известия вузов. Прикладная нелинейная динамика*. 2018. Т. 26, № 3. С. 35–61. DOI: [10.18500/0869-6632-2018-26-3-35-61](https://doi.org/10.18500/0869-6632-2018-26-3-35-61).
6. Шахтарин Б. И., Кобылкина П. И., Сидоркина Ю. А., Кондратьев А. В., Митин С. В. Генераторы хаотических колебаний : учебн. пособие. Москва: Гелиос АРВ, 2014. 248 с.
7. М.Р. Kennedy. Chaos in the Colpitts Oscillator. *IEEE Transactions on Circuits and Systems – I: Fundamental theory and applications*. November 1994. Vol. 11. P. 771–774.
8. Семенов А.О. Транзисторні генератори детермінованого хаосу за схемою Копітця. *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*. 2017. №1. С. 223–232.

Семенов Андрій Олександрович — канд. техн. наук, доцент, професор кафедри радіотехніки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: semenov.a.o@vntu.edu.ua

Semenov Andriy O. — Cand. Sc. (Eng), Professor of Department of Radio Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: semenov.a.o@vntu.edu.ua